

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТ СХИЛЬНОСТІ ДО ОБМАНУ

RESPONSIBILITY AS A DETERMINANT OF TENDENCIES TO DECEPTION

Стаття присвячена дослідженню відповідальності як сумлінного виконання обіцяного на основі самостійно прийнятого рішення. Представлений комплексний підхід до вивчення відповідальності осіб, що інтегрується з розумінням: моральної свободи волі, щирості, ретроспективної відповідальності та перспективної відповідальності. Проаналізовано структуру відповідальності та її компонентів: динамічний компонент відповідальності; емоційний компонент відповідальності; регуляторний компонент відповідальності за критерієм відповідальності особистості за свої дії та вчинки; мотиваційний компонент відповідальності; когнітивний компонент соціальної відповідальності характеризується співвідношенням загальних знань про її сутність та уявлень про конкретні норми відповідальної поведінки. Показана важливість аналізу теорії моральності відповідальності та обману. Відображена важливість аналізу відповідальності у підлітків та юнаків, що визначають її як стрижневу якість особистості, яка має складний інтегративний характер. Розвиток відповідальності, при цьому, відбувається при дорученні відповідальних справ, надання можливості вибрати та приймати самостійні рішення. Проаналізовано, що зниження відповідальності дуже часто пов'язано з використанням різних видів обману в юнацькому віці. Отримані результати кореляційного аналізу між видами обману та відповідальністю підтверджують гіпотезу нашого дослідження: при зростанні відповідальності рівень використання обману знижується і навпаки зростання обману та його видів (етикетний, виправдання, умовчання, мотивами брехні) знижує рівень відповідальності особистості.

Ключові слова: відповідальність, воля, щирість, види обману, модель розвитку відповідальності.

The article is devoted to the study of responsibility as conscientious fulfillment of a promise based on an independently made decision. A comprehensive approach to the study of the responsibility of individuals is presented, which is integrated with the understanding of: moral freedom of will, sincerity, retrospective responsibility and prospective responsibility. The structure of responsibility and its components are analyzed: the dynamic component of responsibility; emotional component of responsibility; the regulatory component of responsibility based on the criterion of individual responsibility for their actions and deeds; motivational component of responsibility; the cognitive component of social responsibility is characterized by the ratio of general knowledge about its essence and ideas about specific norms of responsible behavior. The importance of the analysis of the moral theory of responsibility and deception is shown. The importance of the analysis of responsibility in teenagers and young men is reflected, defining it as a core quality of the personality, which has a complex integrative character. The development of responsibility, at the same time, occurs when assigning responsible tasks, providing the opportunity to choose and make independent decisions. It was analyzed that the reduction of responsibility is often associated with the use of various types of deception in youth. The obtained results of the correlation analysis between the types of deception and responsibility confirm the hypothesis of our study: as responsibility increases, the level of deception decreases, and vice versa, the growth of deception and its types (etiquette, justification, default, motives of lies) decreases the level of individual responsibility.

Key words: responsibility, will, sincerity, types of deception, model of responsibility development.

УДК 159.928.234
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.62.11>

Косьянова О.Ю.

к.психол.н.,
доцент кафедри теорії та методики
практичної психології,
Державний заклад
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Життя в складні часи дає можливість зрозуміти чому багато людей відчувають нещастя. Зосереджуючи своє мислення на речах, які особа не може контролювати, але з якихось певних причин прозбавляється цього – це капкан стану жертви. Такій людині потрібно відчути повноту гніву, смутку, безнадії, самотності та будь-яких інших емоцій, які виникають. Немає нічого поганого в тому, щоб прийняти ці негативні емоції та переробити їх. Насправді, це необхідно робити, інакше ці емоції залишаються в нас, проявляючись у вигляді захисних механізмів, залежностей і обману (самообману). Останнє, природно, призводить до другого фундаментального питання, яке нам потрібно розглянути при визначенні відповідальності. Хоча, можливо, можна зробити деякі узагальнення щодо наборів випадків обману, що відрізняються за характером та метою та можуть бути незалежно пов'язані з відповідальністю.

Але в якийсь момент потрібно перейти від мислення жертви до мислення особистої

відповідальності. Часто здається, що легше зробити навпаки, звинувачуючи все та всі хто трапляється на шляху, очікуючи, що інші люди та обставини зміняться, задля кращого особистого почуття. Покладаючи відповідальність за щастя на інших, людина віддає всю свою особисту силу. Беручи на себе особисту відповідальність за життя, Людина повертає свою владу. І ось тут криється виклик – приймаючи на себе особисту відповідальність людина повертає повний контроль над своїм життям, яке в меншій ступені залежить від інших людей та обставин.

Це не означає, що негативні емоції більш ніколи не відчуваються. Такі зміни відбуваються покроково. Відійти від мислення жертви означає перехід до місця прийняття щодо обставин життя, вивчаючи отримані уроки та шляхи зростання. Це шлях особистої відповідальності. Ми оцінюємо людей і групи як відповідальних чи ні, залежно від того, наскільки серйозно вони сприймають свої обов'язки.

Часто ми робимо це неформально, через моральне судження. Іноді ми робимо це формально, наприклад, у судовому рішенні.

Проявом нездатності брати особисту відповідальність за своє життя є співзалежність, коли людині бракує відповідних меж і вона бере на себе відповідальність інших людей, часто ігноруючи свої власні. Зосереджуючи свою увагу на надмірній турботі про когось іншого, особистість відволікається від власних проблем. Відповідальність створює міцні кордони особистого життя – це свобода.

Метою роботи виступає відповідальність як детермінант схильності до обману. В основу цієї мети покладено розгляд психологічних та соціальних аспектів відповідальності та її вплив на життя та поведінку людини. Також в розрізі мети будуть розглянуті чинники, що можуть покращити відповідальність особистості, що може сприяти створенню більш безпечного та стійкого суспільства.

Відповідно до мети нашого дослідження виділені наступні **завдання**:

- розкрити суть психологічного явища відповідальності: від розуміння як психологічного феномену до комплексного аналізу (поняття відповідальності в психології, підходи до відповідальності у різних психологічних теоріях, комплексний підхід до вивчення та діагностики відповідальності);

- виявити теоретичні основи відповідальності як детермінанту схильності до обману (теорія моральності відповідальності та мораль брехні, прийняття рішення: відповідальність чи обман);

- обґрунтувати обрані методи комплексного дослідження відповідальності, щирості та видів обману;

- провести емпіричне дослідження відповідальності як детермінанту схильності до обману в юнацькому віці;

- проаналізувати результати кореляційного аналізу відповідальності, щирості, та видів обману в юнацькому віці.

Об'єкт дослідження: відповідальність як детермінант схильності до обману.

Предмет дослідження: особливості відповідальності як детермінанту схильності до обману в юнацькому віці.

Гіпотеза дослідження: при зростанні відповідальності рівень використання обману (схильність до обману) знижується і навпаки зростання обману та його видів знижує рівень відповідальності особистості юнацькому віці.

Основні методи дослідження. Для досягнення мети дослідження використані різноманітні методи, які дозволяють систематизувати та проаналізувати джерела інформації і результати емпіричного дослідження: теоретичні (теоретико-методологічний аналіз науково-психологічної літератури з означеної проблеми);

емпіричні методи (методика «Багатомірно-функціональна діагностика відповідальності» (Прядеїн В. П., в адаптації укр. мовою Косьянковою О. Ю.), шкала соціальної бажаності опитувальнику структури темпераменту STQ-77 (Русалова В. М., Трофимова І. Н.)). Обробка та інтерпретація емпіричних даних проводилась методом кількісного (первинний, кореляційний) аналізу даних за програмою статистичної обробки даних SPSS, версія 13.0 та EXEL.

Вибірку дослідження становили респонденти юнацького віку, здобувачі вищої освіти в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (усього 56 осіб віком від 18 до 23 років).

В роботі використані **умовні позначення:** Де – динамічна ергічність; Дае – динамічна аергічність; Мсоц – мотивація соціоцентрична; Мего – мотивація егоцентрична; Ксвід – когнітивна свідомість; Кінф – когнітивна поінформованість; Рпред – результативність предметна; Рсуб – результативність суб'єктна; Ест – емоційність стенична; Еаст – емоційність астенічна; Рінт – регуляторна інтернальність; Рекст – регуляторна екстернальність; Ск – складнощі; Щ – щирість; Соц. бажаність за методикою Русалова.

Термін «відповідальність» походить від латинського терміну *respondere* (відповідати). Якщо порівняти термін відповідальність з різних мов: «*verantwortlichkeit*» (з німецької), «*responsibilite*» (з французької), «*responsibility*» (з англійської), то всі вони мають однакові значення – «зобов'язаність», «звітувати», «бути примушеним до відповіді». Англійський історик Арнольд Джозеф Тойнбі ввів у науку поняття «виклику», говорячи про те, що світ регулярно кидає людині нові виклики як завдання, які вимагають обов'язкового рішення і відповіді [2; 3].

В сучасній науковій літературі поняття відповідальності найчастіше використовується для позначення підзвітності (*accountability*) або осудності (*immutability*), також, це поняття використовують для позначення юридичної відповідальності, тобто караності (*punishability*). Подібне розуміння відповідальності суттєво збіднює пояснювальні здібності науки, а також призводить до певних деформацій у сфері соціальних взаємодій. Сам же феномен відповідальності включає набагато більше значень, таких як, необхідність відповіді (*liability*), Здатність відповідати (*answerability*), доцільність (*reasonability*), точність (*precision*), надійність, залежність (*dependability*), авторство, джерело (*authorship*) та ін. [4; 6].

Зі сказаного вище помітно, що термін «відповідальність», незважаючи на багатовікову історію в соціальних науках, має безліч трак-

тувань і смислів, від звично «карального» до екзистенційного. Подібний плюралізм спостерігається зараз у системі психологічних наук. Згідно психологічного словника відповідальність визначається як контроль над діяльністю людини, що реалізується в різних формах за допомогою норм і правил раніше прийнятих людиною або суспільством [2–4].

Прядеїн В. П. звертає увагу, що природа відповідальності відрізняється залежно від контексту вживання терміна. Відповідальність розглядається на свідомому та несвідомому рівнях, виділяють особисту, соціальну колективну, громадянську, професійну та ін. [3]. Безсмертна С. В. зауважує, що термін «відповідальність» у психологічній літературі переважно використовується або при розгляді основних характерологічних показників, або при розгляді властивостей, процесів, якостей та станів особистості, наприклад активності, ініціативності та ін. К. Муздибаєв справедливо зауважує, що відповідальність варто розглядати у рефлексивному контексті як відповідальність за скоєні чи скоєні дії, а й як відповідальність за майбутнє [7]. Аналізуючи психологічну літературу можна побачити, що термін «відповідальність» хоч і затребуваний, часто несе безліч різних, іноді суперечливих визначень. У зв'язку з цим для більш точного визначення робочого поняття та власної методологічної позиції необхідний більш поглиблений точковий аналіз психологічних підходів до проблеми відповідальності.

Отримані результати за методикою «Багатомірно-функціональна діагностика відповідальності» в досліджуваній групі. Як ми бачимо із Рисунку 1. один показник має виразність високого рівня $x=26$ (від 25 до 35 говорить про виразність показника відповідальності). Це показник Ксвід – когнітивна свідомість, яка є стрижневою основою відповідальності, її суттю, глибоким і цілісним уявленням про якість. Саме цей показник проявляє філософське осмислення відповідальності, розгляд її з позиції свободи, необхідності, обов'язку, совісті та інших категорій.

Рис. 1. Розподіл середніх значень показників відповідальності в досліджуваній групі (n=56)

Когнітивний компонент відповідальності (Ксвід) з позиції осмисленості, як основи відповідальності, її сутність, глибоке та цілісне уявлення якості в досліджуваній групі в більшості (70%) знаходиться в високому рівні виразності. Слід згадати, що в основу когнітивного компонента, який пояснює відповідальну поведінку покладено розгляд винагороди чи витрат, які отримували суб'єкти відповідальності. В нашому дослідженні ми також використовували метод післятестових бесід з респондентами та отримали зворотній зв'язок, який засвідчив, що більшість юнаків очкують на винагороди при виконанні різних завдань і доручень. В той же час, вони самостійно вирішують та прогнозують наслідки не виконання чи запізнення, відчуваючи при цьому свободу у своїх рішеннях.

Відносно загального показника відповідальності (300–420 високий рівень, 192–288 середній рівень, 60–180 низький) в досліджуваній вибірці він представлений середніми значеннями (96%), що характеризується ситуативністю відповідальності та високими значеннями, що характеризується високим рівнем відповідальності (4%). Низький рівень відповідальності в досліджуваній групі не проявляється. Всі інші показники відповідальності знаходяться в своїй більшості на рівні середніх (ситуаційних) проявів.

Відносно розподілу середніх значень за методикою «Види брехні» в досліджуваній групі виявлено три види брехні, які проявлено високим рівнем: етикетний обман, як характеристика мовного спілкування, підтримання гармонійних відносин; обман умовчання як пасивний вид обману коли людина не повідомляє неправдивої інформації; обман – самопрезентація при якому юнак хоче здатися більш успішним і таким, що володіє неабиякими або невідповідними реальності характеристиками (Рис. 2.).

Рис. 2. Розподіл видів брехні в досліджуваній групі (n=56)

Всі інші види обману знаходяться в своїй більшості на рівні низьких (не проявлених) проявів. Отже, високими показниками в більшості проявлений обман – умовчання. Післятестові бесіди з юнаками підтвердили, що вони вважають у випадку умовчання, що брехня відсутня. На їх думку вони позбавляють дорослих та близьких зайвих хвилювань і вважають нешкідливим і навіть пробачливим у порівнянні з прямою брехнею: «Хто мовчить – не грішить». Саме тому замовчування (пасивний обман) ними використовується набагато частіше.

Отримані нами дані статистично значущих зв'язків (на рівні $p=0,05$ та $p=0,01$) досліджуваних показників дають змогу зробити наступні попередні висновки (Таблиця 1.):

– загальний показник *відповідальності* має від'ємний (зворотній) зв'язок з: *етикетним обманом* ($-0,226^{**}$), *обманом-виправданням* ($-0,164^*$), *умовчанням* ($-0,198^{**}$) та *мотивом брехні* ($-0,139^*$); *прямий зв'язок з причинами брехні* ($0,194^{**}$). Отримані результати кореляційного аналізу між видами обману та відповідальністю підтверджують гіпотезу нашого дослідження: при зростанні відповідальності рівень використання обману знижується і навпаки зростання обману та його видів (етикетний, виправдання, умовчання, мотвами брехні) знижує рівень відповідальності особистості;

Треба зазначити, що майже всі показники *обману* мають (Таблиця 1):

– від'ємний (зворотній) зв'язок з показником *щирості* (етикетний $-0,165^*$; фантазійний $-0,498^{**}$; виправдання $-0,329^{**}$; умовчання $-0,219^{**}$; плітка $-0,163^*$; мотиви брехні $-0,354^{**}$);

– та *прямий зв'язок з показником соціальної бажаності* за методикою опитувальник структури темпераменту STQ-77 (етикетний $0,212^{**}$; альтруїстичний $0,412^{**}$; умовчання $0,163^*$; плітка $0,244^{**}$; самопрезентація $0,384^{**}$) що підтверджує надійність отриманих результатів нашого дослідження.

Отримані нами дані статистично значущих зв'язків (на рівні $p=0,05$ та $p=0,01$) досліджуваних видів обману та показників відповідальності дають змогу зробити наступні попередні висновки (Таблиця 2):

– від'ємний (зворотній) зв'язок з показником *ергічності* (Де) та видами обману (виправдання $-0,299^*$; мотиви брехні $-0,283^*$; причини брехні $-0,377^{**}$). Тобто зростання самостійного, без додаткового контролю, неодноразово підтвердженого на практиці, ретельного виконання важких та відповідальних завдань призводить до зменшення виправдання, пошуку мотивів та причин брехні;

– *прямий зв'язок з показника аергічності* (Дае) та видів обману (умовчання $0,353^{**}$; плітками $0,352^{**}$; мотиви $0,394^{**}$ та причини брехні $0,375^{**}$). Зростання аергічності у вигляді нерішучості і необов'язковості

Таблиця 1

Статистично достовірні зв'язки загального показника відповідальності та видів обману (n=56)

Кореляції	Відповідальність	Етикетний	Альтруїстичний	Фантазійний	Виправдання	Умовчання	Плітка	Самопрезентація	Мотиви брехні	Причини брехні	Соц. бажаність Русалов	Щирість
Відповідальність	1	$-0,226^{**}$			$-0,164^*$	$-0,198^{**}$			$-0,139^*$	$0,194^{**}$		
Етикетний	$-0,226^{**}$	1		$0,277^{**}$	$0,317^{**}$			$0,423^{**}$	$0,448^{**}$	$-0,136^*$	$0,212^{**}$	$-0,165^*$
Альтруїстичний			1	$0,309^{**}$		$0,428^{**}$	$0,376^{**}$		$0,143^*$		$0,412^{**}$	
Фантазійний		$0,277^{**}$	$0,309^{**}$	1	$0,400^{**}$	$-0,177^{**}$			$0,371^{**}$			$-0,498^{**}$
Виправдання	$-0,164^*$	$0,317^{**}$		$0,400^{**}$	1	$0,198^{**}$	$0,200^{**}$	$0,244^{**}$	$0,720^{**}$			$-0,329^{**}$
Умовчання	$-0,198^{**}$		$0,428^{**}$	$-0,177^{**}$	$0,198^{**}$	1	$0,525^{**}$				$0,163^*$	$-0,219^{**}$
Плітка	$0,161^*$		$0,376^{**}$		$0,200^{**}$	$0,525^{**}$	1	$-0,173^{**}$		$-0,426^{**}$	$0,244^{**}$	$-0,163^*$
Самопрезентація		$0,423^{**}$			$0,244^{**}$		$-0,173^{**}$	1		$-0,193^{**}$	$0,384^{**}$	
Мотиви брехні	$-0,139^*$	$0,448^{**}$	$0,143^*$	$0,371^{**}$	$0,720^{**}$				1			$-0,354^{**}$
Причини брехні	$0,194^{**}$	$-0,136^*$					$-0,426^{**}$	$-0,193^{**}$		1	$0,265^{**}$	
Соц. бажан.		$0,212^{**}$	$0,412^{**}$			$0,163^*$	$0,244^{**}$	$0,384^{**}$		$0,265^{**}$	1	
Щирість		$-0,165^*$		$-0,498^{**}$	$-0,329^{**}$	$-0,219^{**}$	$-0,163^*$		$-0,354^{**}$			1

Примітка: * – кореляція статистично достовірна на рівні $p=0,05$;

** – кореляція статистично достовірна на рівні $p=0,01$.

суб'єкта, що характеризується перенесенням виконання відповідальних завдань на останній момент, низькою перешкодостійкістю суб'єкта – веде до зростання умовчань, пліток та пошуку пояснень мотивів та причин брехні;

– від'ємного зв'язку між показником соціоцентричності (Мсоц) та умовчанням (-,593**) та плітками (-0,269*), що проявляється в зворотній залежності між соціально значущою мотивацією, вираженою у виконанні відповідальних справ через бажання бути серед людей, колективу, суспільства та умовчанням і плітками. Тобто зростання мотивації, пов'язаної із почуттям обов'язку, переважанням суспільних інтересів над особистими веде до зниження умовчання та пліток;

– прямий зв'язок з показником *егоцентричності* (Меґо) з виправданням (0,366**) і причинами брехні (0,400**), що проявляється в зростанні переважання особистісно значимої мотивації (у бажанні звернути увагу на себе у процесі реалізації відповідальних справ, отримати винагороду, уникнути особистих ускладнень, можливого покарання) та зростанні, при цьому, виправдання та причин брехні;

– зворотній зв'язок показника *свідомості* (Ксвід) як стрижневої основи відповідальності, її суті, глибокого і цілісного уявлення про якість та самопрезентації (-0,315*) і соціальної бажаності (-0,509**). Зростання філософського осмислення відповідальності, розгляд її з позиції свободи, необхідності, обов'язку, совісті та інших категорій веде до зниження самопрезентації та соціальної бажаності;

– прямий зв'язок показника поінформованості (Кінф) та обмана – плітки (0,265*), що проявляється в недостатньому розумінні від-

повідальності (звернення уваги один, неспецифічний бік якості, заміна поняття відповідальності, розгляд відповідальності із боку покарання суб'єкта) і появи, при цьому, пліток;

– зворотній зв'язок показника *предметності* (Рпред) з умовчанням (-0,371**) та пліткою (-0,326*). Тобто зростання продуктивності, самовідданості та сумлінності суб'єкта при виконанні колективних справ призводить до зниження умовчань та пліток у міжособистісному спілкуванні. Це проявлено в пріоритеті суспільного над особистим;

– прямий зв'язок показника *суб'єктності* (Рсуб) з етикетним обманом (0,477**). При зростанні проявляється в завершенні відповідальних справ, пов'язаних з особистісним благополуччям, самореалізацією, з розвитком різних сторін та якостей особистості та піжвищенні етикетного обману. Це може проявлятися в поєднанні особистісно значущого результату з егоцентричною мотивацією на шкоду соціуму;

– прямий зв'язок між *стенічністю* (Ест) з альтруїстичним обманом (0,342**) та показником соціальної бажаності (0,302*). Тобто зростання прояву позитивних емоцій або їх появи від можливості або під час виконання відповідальних справ може вести до зростання альтруїстичного обману;

– зворотній зв'язок показника *астенічності* (Еаст) та обману самопрезентації (-0,291*), що проявляється в негативних емоціях за необхідності виконання, під час реалізації і за неуспіху у справі та зменшенні при цьому самопрезентування;

– зворотній зв'язок показника *інтернальності* (Рінт) та етикетного обману (-0,315*)

Таблиця 2

Статистично достовірні зв'язки показників відповідальності та видів обману (n=56)

Показники	Етикетний	Альтруїстичний	Виправдання	Умовчання	Плітка	Самопрезентація	Мотиви брехні	Причини брехні	Соц. Бажаність
Де			-,299*				-,283*	-,377**	
Дае				,353**	,352**		,394**	,375**	
Мсоц				-,593**	-,269*				
Меґо			,366**					,400**	
Ксвід						-,315*			-,509**
Кінф					,265*				
Рпред				-,371**	-,326*				
Рсуб	,477**								
Ест		,342**							,302*
Еаст						-,291*			
Рінт	-,315*		-,306*						
Рекст						-,378**			-,314*
Ск					,336*			,283*	,317*

Примітка: * – кореляція статистично достовірна на рівні p=0,05;

** – кореляція статистично достовірна на рівні p=0,01.

і виправдання (-0,306*). Тобто підвищення незалежності суб'єкта від зовнішніх обставин під час виконання відповідальних справ призводить до зниження виправдань та етикету в міжособистісній взаємодії. Це може виражатись у відсутності спроб пошуку «об'єктивних» причин, що пояснюють неуспіх у тих чи інших починаннях;

– зворотній зв'язок між *екстернальністю* (Рекст) та обманом самопрезентацією (-0,378**) і соціальною бажаністю (-0,314*). Тобто зростання реалізації відповідальних справ, що залежать від інших та безліч зовнішніх причин призводить до зниження самопрезентації;

– прямий зв'язок показника *складнощів* (Ск) з обманом-пліткою (0,336*), причиною брехні (0,283*) та соціальною бажаністю (0,317*). Тобто зростання проблем, що у процесі виконання відповідальних справ, є істотною перешкодою їхнього здійснення призводить до зростання використання обману.

Отримані результати дослідження, дозволили зробити попередні висновки.

1. Визначено, що у педагогічній, психологічній та філософській літературі найчастіше поняття «відповідальність» не диференціюється. Як характеристика суб'єкту і його проявленість у соціальних справах використовується термін «соціальна відповідальність».

2. Розглянуто, відповідальність як сумлінне виконання обіцяного на основі самостійно прийнятого рішення. Вищим рівнем розвитку якості відповідальності прийнято вважати внутрішню відповідальність, коли суб'єкт вже не може залишатися нейтральним після оцінки ситуації. Його морально-етичні норми вимагають втримки та своєчасної реалізації. Іншими словами, здійснюється акт переходу з відповідальності потенційної у відповідальність актуальну.

3. Представлений комплексний підхід до вивчення відповідальності осіб, що інтегрується з розумінням: моральної свободи волі (сфера зазвичай розглядає відповідальність як питання про моральну свободу волі); щирості, ретроспективної відповідальності (про притягнення людей до відповідальності за минулі вчинки) та перспективної відповідальності.

4. Проаналізовано структуру відповідальності та її компонентів: динамічний компонент відповідальності (вивчається за параметрами ергічності та аергічності суб'єкта); емоційний компонент відповідальності (виявляється у таких емоційних станах, як занепокоєння, стурбованість, тривога, старання та розглядається за параметрам стеничності та астенічності); регуляторний компонент відповідальності за критерієм відповідальності особистості за свої дії та вчинки (самоконтроль інтернальний та екстернальний); мотиваційний компонент відповідальності (розглядається з позиції

соціоцентричності та егоцентричності); когнітивний компонент соціальної відповідальності характеризується співвідношенням загальних знань про її сутність та уявлень про конкретні норми відповідальної поведінки (з позиції осмисленості та поінформованості).

5. Показано, що результативний компонент відповідальності розглядається в комунікативній, предметній та суб'єктивній сфері. Предметний параметр пов'язаний з результатами суб'єкта під час виконання колективних справ, його самовідданістю та сумлінністю. Показник предметності став еквівалентом суспільно значущого результату. Суб'єктна змінна характеризує завершення відповідальних справ, пов'язаних з особистісним благополуччям, самореалізацією, з розвитком різних сторін та якостей особистості.

6. Показана важливість аналізу теорії моральності відповідальності та обману. Питання другого роду включають розуміння про те, чи є брехня й обман морально неправильними чи ні, чи є брехня морально гіршою за обман, і чи, якщо брехня й обман є морально неправильними, та теоретичний пошук взаємозв'язку між обманом та відповідальністю.

7. Відображена важливість аналізу відповідальності у підлітків та юнаків, що визначають її як стрижневу якість особистості, яка має складний інтегративний характер. Розвиток відповідальності, при цьому, відбувається при дорученні відповідальних справ, надання можливості вибирати та приймати самостійні рішення. Проаналізовано, що зниження відповідальності дуже часто пов'язано з використанням різних видів обману в юнацькому віці.

8. Описані первинні результати емпіричного дослідження відповідальності та показників, її що складають; побудовано графіки розподілу середніх за показником загальної відповідальності та видів обману. Так, показник (Ксвід) має виразність високого рівня, який є стрижневою основою відповідальності, її суттю, глибоким і цілісним уявленням про якість. Саме цей показник проявляє філософське осмислення відповідальності, розгляд її з позиції свободи, необхідності, обов'язку, совісті та інших категорій; в більшості (70%) респондентів знаходиться в високому рівні виразності. Метод післятестових бесід з респондентами та отримання зворотнього зв'язку засвідчив, що більшість юнаків очкують на винагороди при виконанні різних завдань і доручень. Розподіл середніх значень за методикою «Види брехні» в досліджуваній групі виявив три види брехні, які проявлено високим рівнем: етикетний обман, як характеристика мовного спілкування, підтримання гармонійних відносин; обман умовчання як пасивний вид обману коли людина не повідомляє неправдивої інформації; обман – самопрезентація

при якому юнак хоче здатися більш успішним і таким, що володіє неабиякими або невідповідними реальності характеристиками.

9. Проаналізовано результати кореляційного аналізу загальної відповідальності та показників відповідальності та видів обману. Отримані результати кореляційного аналізу між видами обману та відповідальністю підтверджують гіпотезу нашого дослідження: при зростанні відповідальності рівень використання обману знижується і навпаки зростання обману та його видів (етикетний, виправдання, умовчання, мотивами брехні) знижує рівень відповідальності особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Муздибаєв К. Психологія відповідальності, 1983, 240 с.
2. Прядеїн В.П. Відповідальність як системна якість особистості: Навч. допомога, 2001. 209 с.
3. Прядеїн В.П. Життєві прояви відповідальності у школярів (діагностика індивідуальних особливостей відповідальності учнів), 1988. С. 55–57.
4. Berkowitz L. And Lutterman K. G. (1968) The traditionally socially responsible personality // Public Opinion Quarterly. № 32.
5. Davis W.L., Davis D.E. (1974) Internal–external control and attribution of responsibility for success and failure. № 40. P.123–136.
6. Ochs, E. & Izquierdo, C. (2010). Responsibility in childhood: Three developmental trajectories. *Ethos*, 37, 391–413.
7. Walczyk, J. J., Roper, K. S., Seemann, E., & Humphrey, A. M. (2003). Cognitive mechanisms underlying lying to questions: Response time as a cue to deception. *Applied Cognitive Psychology*, 17(7), 755–774.